

ACC. N:R M. 13311:1-18.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Landskap: *Småland* Upptecknare: *Fingel Johansson, Värnamo*
Härad: *Östbo* Berättare: " " "
Socken: *Fygele* Berättarens yrke: *lantbr.*
Uppteckningsår: *1954* Född år *1885* i *Fygele*

Barnets vård och uppfostran under förskoleåldern: LUF 98.
s. 1-18.

Skriv endast på denna sida

Svar på frågelista L.U.F. 98 "Barnets vård
och uppfostran under förskoleåldern."
Allmänt om övervakning af fortran:
Moder, äldre syskon och någon äldre
person t.ex. mormor, eller farmor hade vant.
tillryn över småbarnen: (småbarnäva)
"Barnhage" sele eller dylikt förekom icke,
under den tid (1880-1900) som uppteck-
ningen avser. Däremot har jag hört
talas om en moder som då hon var
ute i skogen och plockade bär och hade
ett par av sina små barn med sig,
hur som hon "Gjorde" d.v.s. band
barnens eva ben fast vid ett träd eller
en buske med ett snöre, för att på så
sätt hindra barnen att avlägsna sig
från henne. Det förekom också att mödrar

på samma sätt bunda sina barn inne
i sluyan vid ett bord, en stol eller en
soffa, för att hindra barnen att göra
oddygd, komma åt elden eller dylikt.
Vid åldern 4-5 år ansåg man att det
"väckst så mpa" vet i "dygäm" att man
åtminstone en kort stund kunde lämna
det utan tillsyn. Vid yngre ålder t.ex.
2 år ansåg man att "dyga" var som
väst "oddydia" och under den tiden
vågade man inte lämna dem utan
tillsyn, äldre syskon eller mormor, farmor
eller någon annan äldre person fick
då agera "bavänaplekka".

2 Svårt var det för bonde- eller torparfolk
som kanske inte hade någon äldre
anhörig som kunde se efter deras

förstfödde telning, medan de voro ute
och arbetade sommarliden på åker och äng
men då det sedan blev fler barn och
den förstfödde värt till, fick denne
se efter sina yngre syskon.
Främst var det modern som förtröde
och undervisade barnen. Och var det så
barnen inte lydde: (vättadä) hemne
gingo de vanl. löfte om att när far
komme hem skulle det vankas
"rammällbulljugg" varmed menades
att de skulle få smaka ris eller kött.
Men det var ju olika i hemmen.
I en del hem hölls det stort på att barn
i tidig ålder skulle vara lydiga, i andra
åter hade man inga särskilda förordningar
att barnen skulle vid tidig ålder vara

lydiga. Barn som voro olydiga och svar-
artade sades vara: (häännwada)
Beteende mot, och förhållande till de vuxna:
Barnet kallade modern, mor: (mwa) far:
(faa) far- och morföräldrar: (faäfaä)
(farraa) (mwaäfaä) mwaäwa)
Men även förekom "Jui" eller "i".
Olika benämningar och tilltal till
släktingar: moster: (mwaä) morbror:
(mwaäbra) faster: (faästä) farbror: (farraa)
Namnformen "Tant" förekom icke.
Kära bekanta fingo och hela farbror
och moster, och även främmande personer.
Ömhetshelgöster mellan föräldrar och
barn voro kyssar. I dialekten uttalas
kyss = tjörr i ental. Flertalsformen: tjörra.
Vidare förekom klappar: (klappa umm)

Stimulstone vid 5-årsåldern var det vanligt
att barnet lärt sig att hälsa på främ-
mande, såsom nija: (nija) bocka: (böcka)
ta av mörran: (loppsta på hättan)
och inte vara blygsam: (blygsam) än att
de vågade att vid hälsning ta den
främmande i hand, varvid man sär-
skilt uppmärksammade barnen att härvid
använda "däms gramma näväm" = den
högra handen. Detta gällde såväl
hemma som borta, och beroende av
de olika personernas samhällsställning.
Någon hälsning mellan föräldrar och
barn morgon och kväll förekom icke.
Om barnen komms bort till ett annat
hem, eller det kom någon vuxen till
deras eget, skulle de vara artiga, hälsa

samt vara tyta och snälla.

Förbud och hotelser:

Ätke hrivsta: (hrivsta) Ty det var att
begagna "skammns hrivstäläpja"

Ätke leka begravning eller göra sandkullar

Ty det "höadä" jörp! Ätke "pella i

närann" Ty då komme kråkan att

"bita å närann" Och leam som inte

villc tvätta eller kamma: (kamma)

kåret hotades med att "lörä" komme

att äta upp dem. Om pojkar villc leka

flicklekar sades det att de voro: (flekka-

pajjka, och om flickor lekte pojklekar

sades de vara: (pajjkflekka)

Domliga föräldrar kunde skrämma

barnen med att om de inte voro snälla

6 kunde "spjåkätt" eller ock sotaren

komma att taga den, vilket vanligen
hade till följd att barnen blevo rädda
för mörker: (mörkrädda) och för
sotaren. I Kärnans bodde till för några
år sedan en gårdparihandlare, ovanligt
störväxt och som i dagligt tal kallades
"ryssen". Så var det några oförståndiga
mödrar som skrämde sina barn med
att om de inte voro snälla komme
"ryssen" att taga den. När ryssen förstod
att barnen voro rädda för honom
tog han fram sin portmänn och gav
barnen en slant, vilket hade till följd
att barnen då de fingo se honom
komma vandrande, sprungo honom
till möte, och voro alldeles förtjusta
i honom.

Platsindelning i hemmet.

Kanligen delade småpojkar och små flickor bädd, först vid skolåldern fingo de bäddar var för sig. Det förekom icke att barn delade bädd med båda eller någon av föräldrarna längre än till 2-3-årsåldern. Vid matbordet placerades barnen allt efter ålder de äldre främst och småbarnen längst ned. På köksgalvet fingo barnen leka vintertiden, aldrig inne i de rum där man ville hålla snyggt. Kanligen hade barnen någon låda eller skrin som de kunde kalla sin, och där de förvarade sina små tillhörigheter såsom dockor eller andra leksaker. Under den tidsperiod som uppteckningen avslutar var det ganska

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

8

sparsamt ifråga om leksaker för barnen.

Utdräkt:

I ettårsåldern när barnet böjats på egen gå med Kolt, och byxor för pojkar, kjol för flickor. Kollen var en kort tröja med ärmar. Den knäpptes i ryggen. Naturligtvis varierade färgen, den kunde vara svart, brun eller röd. Likaså pojkarnas byxor som haktade var försedda med uppknäpbara län för naturbehov. Byxorna knäpptes fast vid kollen eller och voro de med hängslen över axlarna. Flickorna hade kort kjol, underbyxor och strumpor. Även pojkarna hade korta underbyxor. Strumporna för såväl flickor som pojkar voro med långa skaft och höllas upp med strump-

band som voro virade och knutna om
benen. Skulle barnen vintertiden
vistas ute hade flickorna dessutom
en liten kappa och pojarna en rock.
Läsa plagg voro halvkläden och kragar
Spädbarnsmöran efter ett-årsåldern.
De fingo: pojarna mössa med skärm
och flickorna fingo också små mössor
men vant utan skärm och sommartid
halmhattar. Småbarnens skor gjorde
skomakaren av läder. Oftast voro de
i lära skodon med en "länkätta" av
metall. Flickornas hår kammas
uppåt hjässan och fasthölles uppåt
med en halvund hårkam. Då de
fått längre hår flätades det i flätor
som under helgdar och då de skulle

vara fina pryddes med sirligt i rosett
kuntna band: (hållånn)

Pojkars hår klipptes kort, runt om
huvudet. Det var inte stor skillnad
på smittet av barnens vardags- och
helgagskläder, men tygget i de senare
kunde vara av bättre kvalite än till.
vardagskläderna. Småbarnsdräkten
vars till barnen skulle vid 7-årsåldern
börja skolan.

Föda och måltidsreder:

Vid två år ålder ansågs ett barn kunna
reda sig själv vid måtiderna.

Barn och vuxna åto samtidigt och
vid samma bord i vardags, vid bjudningar
hade varit barnen ett särskilt bord för sig.
Småbarn skulle stå och äta. Det var

bra för så väste de bättre.
Matredskapet var en Teske. De gingo
inte prata under måltiden.
Man skulle låta maten tysta munnen.
Icke gå från bordet före de vuxna.
De skulle läsa till och från maten.
De vanligaste bordsböönerna voro:
"Gud välsigna maten" och Tack gode Gud
för maten amen". Något tack från barn
sida till föräldrar var inte brukligt
i allmänhet, men voro barn på bjudning
borta så hörde det till gästerna att barnen
efter måltiden gingo till värdskapet och
tog den i hand och tackade för mat.
Kaffe och starkare drycker gingo icke
barnen, åtminstone inte starka drycker.
Stundom kunde barnen på sötnaker

såsom sockerbitar eller karameller vilka
senare i diarekten kallades "pallkagrisa".

Hygien och allmän sjukvård:

Barnets dagliga tvättning bestod i att
händer, armar, hals och ansikte tvättades,
badning av hela kroppen förekom inte
ofta i allmänhet. Då det förekom
hade man ljumt vatten i en balja.
Hade barnet fått loss i håret:

(Krusäls) sökte man få bort dem
medst "lösskning" av håret, tvättning
med vatten tvål och såpa, och i svårare
fall genom att göra ett avkok på "lurgräs"
(*Lycopodium L.*) men denna växt är
ganska sällsynt inom orten så det var
inte så ofta den kom till användning.
Som medel mot skorr användes

en salva benämnd "schältäsmör" som
erhålls genom att steka grädde på en
vanlig stekpanna. Vid ett par års ålder
väntade man att ett normalt barn
hade lärt sig att säga ifrån vid
naturlig behov. Vintertid kunde småbarn
tillåtas utträtta sina naturliga behov ute
i köksförrådet över en härför särskilt
konstruerad stol. Om ett barn hade
feber vilket man kunde se om barnet
var rött i ansiktet och andades kort och
hastigt eller annars såg krassligt ut,
var kinkigt o.s.v. var sängläge nöd-
vändigt, och då fick inte barnet
ligga i samma bädd som syskonen.
När ett barn hade slagit sig lindrigt
tröstade man det med att "då går bort till

Så sa jefftande

Lek och leksaker:

Modrarna blev det i första hand som lekte med småbarnen, men även de äldre barnen lekte med sina småryskor, t. ex. häst och ryttare. De små barnen satte sig gränsl på en äldres rygg, och så skulle denne på alla fyra luffa fram över golvet låtande vara häst. Utomhus äktes kälke m. m.

Leksakerna voro mest hemgjorda såsom hästar av furubark, "väderkrannar" av trä sattes upp i spiren och drevos omkring av eldslågorna en stund, tills de fått ade eld och brunno upp. Små leksaksvagnar gjordes av tomma cigarrlådor, med avrängade trädrullar som hjul. Vid tiden omkr. senaste sekelskiptet köjades fabriksgjorda leksaker

att tillhandahållas i en slöjdaffär i Värnamo
och så fanns det ju både före och efter den
ovannämnda tiden leksaker att köpa på
marknaden i Värnamo.

Bilder sagor och visor.

Bilderböcker var det sparsamt under
1800-talet. Den första jultidning för
barn som jag minns i mitt barndoms-
hem var "jultomten" och "julklassen".
Vill minnas att de började utkomma
1897 eller 1898. Sagor och sägner brukade
min gamla farmor som var född 1810
och min mormor född 1811 berätta för oss
barn. Sägnerna voro mestadels av lokal
karaktär d. v. s. sådana som berörde
orten. T. ex. hur det tillgick när kyrka
först byggdes i Fryele på 1100- eller 1200-talet.

Antroll som huserat i ett berg nära mitt hem.

Vidare berättade jag om krigshändelser från

1500-talet då danska knektar huserade i orten.

Om vargar, som vid mitten av 1800-talet

härjat bland boskapen m.m.

Lå brukade farmor sjunga gamla folkvisor

såsom "jungfrun hon skulle sin till attersängen gå"

"Käcken polska" m.fl.

Jag tror inte att mina far- och mor-

mödrar använde sig av saga- och vis-

böcker, de hade nog inte tillgång av

sådana, de hade troligen lärt det av sina

mödrar.

Undervisning och nyttiga sysselsättningar:

Religionsundervisning förekom i hemmen.

Om söndagsförmiddagarna fingo inte

barnen gå ut och leka förrän man

17

läst predikotexterna: (vannjällätt)
en lång predikan ur postilan eller
någon andaktsbok och sjungit en psalm.
Det var dock inte i alla hem så gjordes.
Men från alla hem i min hemby (Kärbyholm)
sändes barnen på söndagarna till söndags-
skolan på Kärbyholm, detta var på 1890-talet.
Ofta fingo barnen följa med sina för-
äldrar till kyrkan. Man lärde barnen
böner. Den vanligaste aftonbönen var:
"Gud som harer barnen kär, se till
mig som liten är" e.t.c.

Småbarnen hade just inga dagliga
plikter, och deras barndomsår förgingo
under lek och sorgförlighet, men då de
kommo i skolåldern började de få känna
på livets allvar: läsläsning, och på fritiden
även med att i mån av förmåga hjälpa till hemma